

İNSAN VE SİYASET: “SİYASAL İNSAN”IN YOL HİKAYESİ

Halis ÇETİN*

GİRİŞ

Siyaset, insanın kendini tarih, toplum ve siyasa içerisinde var kılma mücadelesinin en önemli aracıdır. Siyaset olmadan, insanın kendini gerçekleştirebilme imkanı oldukça azdır. Siyasetin temel sorununu teşkil eden, insanın iktidar arayış kaygısı çözümlenmeden siyaset ve onunla ilgili sorunların çözülemeyeceği bir gerçektir. İnsanı anlamaksızın siyaset ve iktidar ilişkileri, anlaşılabilir. Siyaset, bir yandan toplumun ne adına yönetileceği sorusuna cevap verirken, diğer yandan nasıl ve kim tarafından bu yönetimin gerçekleştirileceğini belirler. Siyasal alan, iktidarın kaynaklığı konusundaki çatışmaları, bu çatışmalar ile doğan güç kullanımını, bu gücün hangi temel yasalar ile meşru kabul edileceğini ve toplumsal düzenin nasıl kurulacağını ve yönetileceğini belirleme alanıdır. Siyaset, aslında, tüm siyasa ve onun ilişkilerinin belirlendiği temel düzlemdir ki; iktidar, meşruiyet, şiddet, otorite, itaat, düzen, siyasal ve toplumsal yapılar onun içerisinde yer alır. Bu yapı içinde siyasal ilişkiler, insanların tutum ve davranışlarının yol göstericiliğinde; ya ‘karar verme’ sorunu, ya ‘çıkarma’ çatışması ya da bir grubun veya sınıfın diğer grup ve sınıflar üzerindeki ‘hakimiyet’ arayışlarıdır.

Siyasetin bireysel yaşam alanı, iktidar hırsıdır. İktidar, gücü elde etme yeteneği, başkalarına istediğini yaptırabilme otoritesi, otoritenin uygulanması için zor kullanma ve müdahale etme yetkinliğine sahip olmayı ifade eder. İktidar; gerek bir etki, gerek eşitsiz güç ilişkilerine dayalı bir zor ve müdahale alanı, gerekse toplumu düzenleme hak ve yetkisini ifade etsin, iktidar ve itaat (yöneten-yönetilen) olarak iki taraf halinde ortaya çıkan ilişki biçiminin mutlak anlamda kendisini kabul edilebilir bir nedene/yasaya/ilkeye/siyasete dayandırması gerekir. Bu olmadan siyasal iktidarın zoru terörü, müdahalesi şiddeti, yasa zulmü ifade edecektir ki, yüz yüze kalacağımız şey de siyaset değil despotizm olacaktır .

Siyaset, özü itibarıyla bireyden iktidara ve iktidardan bireye olmak üzere çift yönlü bir ilişki ve etkileşim sürecidir. Siyaset, siyasal ilişki yasalarının toplumsal alanlara girmesini sağlarken oluşturduğu dil, kullandığı söylem, yarattığı sembolik ve mitolojik evren, üretilen toplumsal hiyerarşi ile bireysel dünyanın da etkilenmesine neden olur. Hayatın anlamlandırılması ve doğrulanması ihtiyacının karşılanması; amaca uygun objektifleştirilmiş bir dil ve söylem sistemi sunması; bireysel söylemlerin var olan toplumsal normlara

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Ü. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü.

uydurulması; sembolik evrenler kurulması; kurumsal düzenin somutlaştırılması hep siyasetin bu alanı içerisinde gerçekleşir. Bireyler de kendi çıkarları, akılları, duyguları, inançlarından kaynaklanan arzu, talep ve beklentilerini iktidar alanına aktarır. Siyasa olarak adlandırılan bu alanda, bireylerin ve iktidarın karşılıklı ilke ve beklentileri arasında konsensus aranır. Siyasetin bu iki olgusu arasındaki uyum derecesi, nihayetinde siyasetin nitelik ve meşruiyet derecesini gösterir. Uyum arttıkça siyaset, uyum azaldıkça despotizm güçlenir.

Siyaset ve insan ilişkilerinde, insanın iktidar karşısındaki konumunu, siyasal iktidara itaat etmenin öğrenme süreci olarak ele alan teoriler ağırlıktadır. Yine insanı; toplumsal, ekonomik, ekolojik ve kültürel belirleyicilerin etkisinde tanımlayan teoriler ile, insanların eylemlerinin ve kararlarının kendi rasyonellikleri içinde, kendi çıkarlarını düşünerek karar verdikleri bir süreç olarak değerlendiren teoriler de vardır. Siyaset; oluşturduğu siyasal ve toplumsal bütünlük dünyası içerisinde toplumsal düzenlemeler yapar ve bu düzenlemeler gereği bireyin bu bütünlüğe entegrasyonunu sağlamaya yönelir. Siyaset alanı, insanların her alanda başvuracakları, ona göre hareket edecekleri, hayatı ona göre değerlendirecekleri ve sosyal, siyasal, ekonomik yapıda ona göre davranacakları genel ilkeleri belirler. Bunlar siyasetin entegrasyon, bütünlleştirme ve uyumlulaştırma kriterlerini göstermektedir. Bu alan siyaset ile insanın bulunduğu ve karşılıklı uyum veya çatışma içerisinde ilişkilerinin geliştiği mücadele ortamıdır.

Siyaset biliminin araştırdığı temel sorunların başında; insan doğasının siyasete etkisinin ne kadar olduğu sorusu vardır. Bu yüzden, siyaset teorilerinin hemen hepsi insanın doğası üzerine argümanlar geliştirerek, siyasal sistem kurgulamalarına gitmektedir. İnsanı merkeze almadan siyaset teorisi oluşturulduğu görülmemiştir. Platon'un teorilerinden günümüze, bu gelenek devam etmiştir. Bu sorunun diğer yüzünde ise, siyasetin insan doğasına etkisinin ne olduğu vardır. İnsanlar, elbette siyaseti etkiler, yönlendirir ve düzenlerler. Ama siyasetin kurulu yapısı, ilkeleri, çatışmaları, mücadeleleri de insanın hayatına önemli derecede etki eder.

A. İNSANIN DOĞASI: İYİ-KÖTÜ ARASINDAKİ DİLEMMMA

Tüm siyaset teorilerinde göze çarpan ortak özellik, öncelikle oluşturulacak siyasal düzene/sisteme/kurama uygun insan yaratmak, kendi siyasal sistemini kuracak insanı kurmaktır. Bu yüzden her teori, kendi insanının psikolojik özelliklerini, insan doğası argümanlarıyla aktarmaya çalışır. Doğal olarak, insana bakış açısı, insanı tanımlayış biçimi ile siyaset teorisi arasında uyumluluk vardır. Bunun, insanın doğasından yola çıkıp devlet kurmak veya devletin doğasından yola çıkıp insan kurmak sorunu mu olduğu ayrı bir tartışma konusudur. İnsanın doğasını "kötü" ilan etmedikçe devlete iyilik atfedilemeyeceği gibi, insanın doğasındaki "iyi"likleri keşfetmeden de devlete kötü denemez. Bu açıdan bakılınca, devlete mutlak iyilik ve üstünlük atfeden teoriler, otoriter ve totaliter sistemlere kaynaklık ederler. Bu sistemlerde devletin misyonu, insanın kötü doğasını iyileştirmek ve onu, ondan ve ötekilerden ona gelebilecek kötülüklerden korumaktır. İyi doğaya sahip insan algılaması içerisindeki teoriler açısından, devlet; eşitlik ve özgürlük sağlamak ödevini yüklenir. Hatta devletin

bizzat kendisi, tüm kötülüklerin kaynağı ilan edilerek; ya olmaması gerektiğine, ya sınırlandırılması gerektiğine, ya da yok edilmesi gerektiğine dair iddialar savunulur.

İnsanın doğasını keşfetmek, insanın bilinçaltından yola çıkarak genel kanunlar koymak, insanın doğasının özelliklerinden kaynaklı siyasal sistem ve teori oluşturmak oldukça eski bir gelenektir. Aslında bu gelenek, insanı düzenlemenin ve insan üzerinde kadiri mutlak bir gücün (insanın doğasını bilen iradenin), insanın toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerini belirleme bilgisi, yetkisi ve gücüyle donatıldığına inanarak, insan yaratma ve düzen kurma ideolojisinin bir yansımasıdır. Bu yüzden bu gelenek, insanı keşfetmek üzere değil, belirlemek üzere kurulu bir felsefi arka plana sahiptir.

İnsanın psikolojik özelliklerinden yola çıkarak kapsamlı bir siyasal sistem kurma geleneği Platon'la başlar. Platon'a göre; "insanların üç ayrı (psikolojik) yanı/doğası olduğuna göre, bunların her birine özgü üç ayrı zevk, üç ayrı istek, üç ayrı buyruk vardır. İnsan bir yanıyla bilgi edinir, bir yanıyla öfkelenir, bir yanıyla da ister. Açlık, susuzluk, cinsel sevgi gibi istekler ve nihayet bu isteklerimizi doyurmak için paraya sahip olma arzumuz vardır. Bu yanımızın amacı kazançtır, ve bundan dolayı ona, para ve kazançsever yanımız deriz. Kızan, coşan yanımız ise; var gücüyle başa geçmek, zafer kazanmak, ün salmak isteyen şerefsever yanımızdır. Bilgi edinen yanımız, devamlı gerçekliği aradığı için ona da düşüncesever yanımız diyebiliriz. İnsanın içine buyruk veren yan; kişiden kişiye göre değişir. İşte bu yüzden üç insan tipi vardır: bilgisever, ünsever ve parasever"¹. Platon, *Devlet*'ini bu üç insan doğası üzerine kurmaya çalışıyordu ve devletin, bu doğalara uygun toplumsal düzen kurması gerektiğini savunuyordu. O'na göre, devletin görevi adaleti sağlamaktır ve adalet, herkese hak ettiği şeyi vermek ve hak ettiği yere yerleştirmektir. "Her toplumda iktidar kimde ise güçlü odur. Her iktidar, kanunları işine geldiği gibi koyar. Kendi işlerine gelen şeylerin yönetilenler için de doğru olduğunu söylerler, kendi işlerine gelenden ayrılanları da kanuna, adalete, doğruluğa aykırı diye cezalandırırlar. Adalet/doğruluk her yerde birdir: yönetenin işine gelendir. Güç de yönetende olduğuna göre; adalet/doğruluk her yerde güçlüünün işine gelendir"². Herkesin kendi doğasına uygun bir toplumsal düzen içinde, itirazsız yaşaması ve bu tek yanlı adalet ilkesine boyun eğmesi için, bu üç insan psikolojisine uygun bir "yalan" üretmek gerekir. Platon, bu yalanı topluma kabul ettirmek için, yine üç ayrı insan doğası üretir: Altın, Gümüş ve Demir/Tunç madenliler. Tüm insanlar topraktan yaratıldıkları için kardeşler, ama toprağında altın madeni olanlar toplumun önderleri olan yönetici sınıf; gümüş madenin daha çok olduğu insanlar ise koruyucular; ve demir ya da tunç madenin toprağında daha çok bulunanlar ise çiftçiler ve işçiler olacaktır³.

Platon'dan sonra gelen ünlü filozof Aristo ise; insanı "zoon politikon"/siyasal hayvan olarak tanımlar. Bu tanımdan sonra, insanın tek amacının toplumsal ilişkiler ağı içerisinde

¹ Platon, *Devlet*, Çev: Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 267-268.

² Platon, *Devlet*, s. 30.

³ Platon, *Devlet*, s. 105.

mutluluğu aramak olduğunu belirtir. Mutluluğun tek yolu da, bilgi ile kazanılacak erdemlilik ki, o da ancak; bilgeliğe sahip olmak, arzuları eğitmek, istekleri olgunlaştırmak, istekleri ve eylemleri arasında dengeli davranmak ile elde edilir. Bu da her insanın toplumdaki rolünü ölçülülük içerisinde bilmesi ile mümkündür. Efendi ise, emir vermeyi; köle ise, emirlere itaat etmeyi kabullenmesine bağlıdır⁴. İnsan ve siyaset ilişkilerini insanların psikolojik kökenlerine inerek açıklamaya çalışan bu filozoflar ne ilk ne de sonudur. Çünkü, insan doğası üzerine bir tanımlama yapılmadan siyaset ve devlet üzerine teori geliştirmek oldukça zordur. Eski Yunan filozoflarının yaptığı gibi, modern çağ düşünürleri de insan psikolojisini siyaset teorilerinin merkezine oturturlar.

Modern siyasetin babası kabul edilen Machiavelli'ye göre insan; kötü doğaya sahip, iyiyi kötüden ayırabilecek bilgi ve erdeme sahip olmayan, çaresiz, kararsız bir varlıktır. İnsanlar, başında bir efendi olmadığı zaman iyi ve kötüyü tam anlayamaz ve devamlı kaos ve kargaşa içerisinde basit arzularının peşinde koşarlar. Bu yüzden, bir efendi onları terbiye etmeli, neyin iyi, neyin kötü olduğunu onlara öğretmeli, onlara yol göstermelidir. İnsanların bu güvensiz doğaları nedeniyle de devamlı teyakkuz içinde olmalı, insanları kontrol altında tutmalı, insanları yönetme amacını gerçekleştirmek için hiçbir engel tanımamalı, onları bazen okşayarak, bazen tepeleyerek yönetmelidir. Bu efendi kişi/egemen; halkını yoktan var eden ve bu yüzden herkesin ona şükran borcu olduğu kimsedir. O, insanlara inanma gücünü aşıl原因, bir amaç etrafında kenetleyen ve hiç hata yapmayan kişidir⁵. Egemen, toplumun ortak iyiliği, birlik ve bütünlüğü sağlamak ve korumak için ister korku isterse ikna ile toplumun itaatini sağlamalıdır. İnsanları korkuları yönetir ve en çok kimden korkuyorsa ona itaat ederler. Egemen bunu sağlamak için hiçbir kayıt altında değildir. Bunu sağlamak için egemenin "hayvan gibi davranması gerekir, tuzakları tanımak için tilki, kurtları ürkütme için aslan"⁶ gibi olmalıdır.

Bodin'e göre; ailedeki baba otoritesi ne ise, siyasetteki egemen otorite de odur. Ailede, babanın ortak çıkarı tek bilen ve tek gerçekleştiren olması gibi, "devlet de; birçok ailenin ve bu ailelerin ortak çıkarlarının egemen bir güçle, doğruluk üzere yönetilmesidir"⁷. Ailedeki baba otoritesi ile devletteki egemen otorite birbiriyle özdeştir. Doğal, tartışılmaz ve sınırsızdır. Toplumdaki tüm iktidar odakları yetkilerini bu ilkedен almışlardır. "Egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güçtür. Egemenlik, güçlülük niteliğinden ötürü böyle adlandırılmaktadır. Egemenin, egemen güçten yoksun bırakılması düşünülemez. Egemenliğin sahibi prens veya halk ise, tanrı dışında hiç kimseye hesap vermek durumunda değildir. Egemenlik daima bölünmez ve devredilmez olacaktır"⁸.

⁴ M. Ali Ağaogulları, *Eski Yunanda Siyaset Felsefesi*, V/Teori Yayınları, Ankara, 1989, s. 234-239.

⁵ Niccolò Machiavelli, *Prens*, Çev: Nazım Gönenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 69.

⁶ Niccolò Machiavelli, *Prens*, s. 110.

⁷ Jean Bodin, "Devlet Üstüne Altı Kitap'tan Seçme Parçalar", Çev: M. Tunçay, *Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar II, Yeni Çağ*, Der: Mete Tunçay, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1969, s. 93.

⁸ Jean Bodin, "Devlet Üstüne Altı Kitap'tan...", s. 95-98.

Modern devlet anlayışının en etkili düşünürü olan **Hobbes**'a göre; insanın doğası, kavga, savaş, güvensizlik ve kaostur. O, insanın doğasında üç temel kavga nedeni keşfeder; "reket, güvensizlik ve şan-şeref tutkusu. Birincisi insanları kazanç için, ikincisi güvenlik için, üçüncüsü şöhret için mücadele etmeye iter". İnsanların doğuştan eşitliği güvensizliğe, güvensizlik ise savaşa yol açar. Devletin olmadığı durumda herkesin herkese karşı daima savaş hali vardır⁹. İnsan, insanın kurdudur (*homo homini lupus*). Bu kaostan kurtulmak için; insanların bir sözleşme ile doğal durumdaki tüm haklarını bir egemene devretmeleri, "kendi iradelerini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesini de onun muhakemesine tabi kılması,...herkesin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmesi,..Leviathan'ın (ejderha) veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğması,...herkesin onun uyuğu olması"¹⁰ gerekir. Uyuklar, kötü doğalarından kurtulup, *persona civitatis*'e (devletin insanı) ulaşmak için; egemenin karar ve eylemlerine kendi eylem ve kararları imişçesine boyun eğecek; itiraz etmeyecek, eleştirmeyecek; uyuklar için neyin gerekli olduğuna egemen karar verecek; hangi şeylerin, uyuıklardan kime ait olduğuna egemen karar verecek; yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı egemene ait olacak; iyi, kötü, yasal, yasal olamayana egemen karar verecek; uyuıklara hangi düşüncelerin öğretileceğine, kanıların denetlenmesine, kimlerin halk topluluklarının karşısında hangi durumlarda ve nereye kadar konuşmalarına izin verileceği ve bütün kitaplardaki düşünceleri yayımlanmalarından önce kimin inceleyeceğine egemen karar verecek; ödül ve ceza, şeref veya payeyi egemen verecektir. Çünkü "egemen güç, yokluğu kadar zararlı değildir"¹¹.

Locke'a göre; "insanın doğası barış ve özgürlüktür"¹². Bu, aynı zamanda bir eşitlik anlayışıdır. İnsanlar özgürdür, çünkü, doğa yasasının sınırları içinde başkalarının iradesine bağlı olmaksızın eylemlerini düzenlerler, mallarını ve kişiliklerini diledikleri gibi kullanabilirler. Doğa durumunu yöneten ve herkesi bağlayan doğa yasası, bütün insanlığa eşit ve özgür oldukları için, başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir. Doğa durumunda insanların eşit olması ise, her türlü güç ve yargı hakkının karşılıklı olması ve bunların kimsenin elinde başkasından fazla bulunmamasıdır. Bütün insanların özgürlük ve eşitlik ile donatılması Tanrının işidir. Hepimiz benzer şekilde donatılmışızdır ve tek bir doğayı paylaşırız. Aramızda, birbirimizi yok etmeye yönlendirecek bir üstünlük ve hiyerarşik güç yoktur. Öyleyse, herkes birbirinin hakkına saygı göstermelidir. Bunun kuralları, doğa yasası tarafından belirlenmiştir. Doğa durumunda, bir hakkı ihlal edilen kişi, bunun için cezalandırma hakkına sahiptir. Herkesin saldırganı cezalandırma ve doğanın özgürlük yasasını uygulamak hakkı vardır¹³. Ancak, doğa durumunda insanların

⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 93-94.

¹⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 130.

¹¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, s. 131-138.

¹² John Locke, "Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'den Seçme Parçalar", Çev. M. Tunçay, *Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar II, Yeni Çağ*, Der. M. Tunçay, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1969, s. 167.

¹³ John Locke, "Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme", s. 123-125.

sahip oldukları bu cezalandırma hakkı insanların kendi davalarının yargıcı olmalarının akla aykırılığı ve diğer insani zaafılar (öç alma duygusu, taraf tutma, çevresini kayırma) yüzünden karışıklık ve düzensizlik ortaya çıkar. Bu karışıklık ve düzensizlikten kurtulmanın tek yolu, doğal durumdaki cezalandırma özgürlüklerden vazgeçip, bu hakkı siyasal topluma bırakmaktır. Bu, aynı zamanda egemen gücün/devletin sınırlarının da belirlendiği temel özgürlükler alanıdır.

Rousseau, insanın doğasını, birbiriyle çatışma halinde bulunan, özgürlük, bağımsızlık ve toplumda üstün olma özellikleriyle açıklar. İnsan, doğal olarak iyi bir doğaya sahiptir, ama insan kendisi gibi diğer insanlarla bir araya geldiği zaman ikircikli bir doğaya sahip olur ve egosu ile diğergamlığı, çıkarıcılığı ile paylaşımcılığı, kişiliği ile toplumsallığı, atomik benliği ile toplumsal benliği arasındaki çatışmaların kurbanı olur. Toplumsallık ve iktidar ilişkileri tüm bu iki benlikli doğasını kamçılıyarak birbiriyle çelişen ve çatışan davranışların arasında doğasına da yabancılaşır. İnsanlar tek başlarına eşit ve özgürdürler. İnsanın bu iyi ve erdemli doğasını bozacak şey toplumsallaşmadır ki, toplumsallaşma ile insanlar arasındaki eşitliği bozan mülkiyet ortaya çıkar¹⁴. Rousseau'ya göre; insan, sadece içgüdüleriyle hareket eder. Toplum ise, adalet ve ahlak ilkeleriyle hareket eder. Toplum sözleşmesi yoluyla insan tabii hürriyetini ve elinin ezildiği her şey üzerindeki sınırsız hakkını kaybeder. Fakat medeni hürriyeti ve sahip olduğu her şey üzerindeki mülkiyet hakkını kazanır. Tabiat halindeki hürriyet, gerçek bir hürriyet değildir, çünkü denetimsiz arzuların, iştahların köleliğidir. Tersine, insanın, sadece medeni halde elde edebildiği ahlaki hürriyet, insanı kendisinin efendisi yapar. Çünkü; kendimize emir verdiğimiz bir kanuna itaat etmek en büyük hürriyettir¹⁵. Sözleşmeye konulan kişilerin varlığı yerine bu sözleşmeyi manevi ve kolektif bir bütün oluşturacaktır. Bu kolektif bütün birliğini, kişiliğini, hayatını ve iradesini de bu sözleşmeden alır. Bu kolektif kişilik devlettir, hükümdardır. Sosyal sözleşmenin boş laf olarak kalmaması için genel iradeye herkes boyun eğecek, bunu istemeyenler ise, boyun eğmeye zorlanacaktır. Yani, sadece egemen kişi özgür olacaktır¹⁶. Toplumu oluşturacak, bütün insanların kendilerini hem öteki insanlara bağlamalarını, hem de kendilerine itaat ediyor olmalarını ve eskisi kadar özgür kalabilmelerini sağlayacak durum, herkesin bütün haklarını "genel irade" ye devretmesiyle yaratılır. Herkesin tek tek haklarını devretmesiyle ortaya, toplumu yönetecek olan "genel irade" nin ortak bir gücü çıkmaktadır. Böyle bir toplumsal sözleşmeye, toplumun bütün üyeleri katılmış; katılmayanlar, toplumun dışında kalmıştır. Demek ki, toplumun üyeleri tüm haklarını genel iradeye devredecekleri toplum sözleşmesini oy birliği ile kabul etmişlerdir. Toplum sözleşmesi yapıldıktan sonra, toplumun üyeleri genel iradeye itaat ile kendilerine itaat etmiş olacaklar, haklarının ve özgürlüklerinin tümünü devretmiş olmakla birlikte tüm haklarında ve özgürlüklerinden yararlanmaktan geri kalmayacaklardır.

¹⁴ Bertrand Russel, *Batı Felsefe Tarihi 3*, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 270.

¹⁵ William Ebenstien, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev: İsmet Özel, Şule Y., İstanbul, 1996, s. 205

¹⁶ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1987, s. 197.

Toplumun üyeleri sözleşmeden önce, doğa durumunda sahip oldukları doğal hukuklarını ve doğal özgürlüklerini topluma, egemene, devlete devredeceklerdir. Toplum, egemen, devlet bunlara karşılık üyelerini güvenceli uygar haklar ve uygar özgürlükler sağlayacaktır ki bu bir kazançtır¹⁷. Genel irade hata yapmaz, yanılmaz ve her zaman doğru yoldadır, haklıdır ve her zaman kamu yararına yönelir. Ancak halkın içinde görüş ayrılıkları, tartışmalar bunun aksi bir izlenim doğurabilir. Toplum, her zaman kendi iyiliğini ister ama, bu iyiliğin nerede olduğunu her zaman göremez. Çoğu zaman kişilerin iradesiyle genel irade arasında ayrılık bulunur. Genel irade ortak iyiliğe yöneliktir, kişilerin iradesi ise özel iradeleridir ve özel çıkarlara yöneliktir¹⁸.

Hume, aklın mutlak olmadığını, sınırlı bir güce sahip olduğunu savunur ve olguların müşahedesi ve tahlilinin bilimsel çalışmalarda ölçüt alınması gerektiğini söyler. İnsan aklının sınırlılığını bilgi teorisinin başına koyar. Olguların hakkında bilgiye, ancak deneyim ve gözlemler ile ulaşabileceğini söyler. Klasik çağdan beri batılı filozoflar insanlarda istek ve tutkunun akla tabi olduğunu düşünerek, insanların amaç ve eylemlerinin belirlenmesinde akla üstünlük tanımaktaydılar. Hume, değer yargılarının oluşturulmasının zihnin faaliyet alanının dışında ve bunların başka bir özellikten istek ve tutkuların kaynaklandığı kanaatindeydi¹⁹. Hume'un başlama noktası, aklın moral kuralları yaratmasında yetersiz olduğu, dolayısıyla moral kuralların aklımızın eseri olmadığıdır. Moral kurallar insanın pratik deneyiminin ürünüdür ve zamanın akışı içinde ancak insanlara faydalı oldukları görülürse varlıklarını koruyabilirler. Burada Hume, siyasete "fayda" mefhumunu sokarak "faydacılık" teorisinin kurucusu olur²⁰: insanlar için en önemli şey kendilerinin ve yakınlarının faydasıdır; insanlar uzun vadeli çıkarlardan çok kısa vadeli çıkarları için çalışır; insanların ihtiyaçları çok fazladır, ama bunu sağlayacak kaynaklar kıttır. Tüm bu kaynaklar dağılımı ve özgürlük ve güvenliğin gerçekleşmesi için de üç temel adalet yasası vardır; mülkiyetin istikrarı, mülkiyetin rıza ile transferi ve vaatlerin yerine getirilmesidir. Bu kurallar, insanlar tarafından bilinçli bir şekilde önceden planlanarak icat edilmezler. Bu kurallar tedricen gelişmektedir, bozulmasıyla istikrar kaybolur. Bu kendiliğinden doğmuş ve kendiliğinden işleyen (spontaneous order) bir düzendir. Bu tür kurallar insanların herhangi bir tür hükümet oluşturmak için bir vaatle veya sözleşmeyle kendilerini bağlamalarından önce tanınmış olmalıdır. Zaman bakımından kurallar siyasi yönetimlerden önce gelirler. Bir düzenin kurulmasının yegane yolu, genel ve esnek olmayan kuralların uygulanmasıdır. Bu kurallar bireylerin çıkarlarına olduğundan, aynı zamanda toplumun da çıkarıdır. Herkes farklı yeteneklere göre doğar. Devlet, bu yeteneklerin özgürce kullanılmasını sağlamakla görevlidir. Bütün insanlar başkalarının mülkiyetine saygı göstermelidir. Çünkü, bu saygı

¹⁷ Alaattin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s. 362.

¹⁸ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler...*, s. 199.

¹⁹ İlkyay Sunar, *Düşün ve Toplum*, Birey ve Toplum Yayınları, İstanbul, 1986, s. 70-74.

²⁰ Adnan Güriz, *Teorik Açından Mülkiyet Sorunu*, A.Ü.Hukuk F. Yayınları, Ankara, 1969, s. 136.

kendi çıkarınadır. Başkaları da onun mülklerine saygı duyarlar²¹. Bu süreç içinde insanlar siyasi toplumu kurmaya yönelirler. Çünkü, o olmaksızın adalet yürütülemez, adalet olmaksızın insanlar arasında barış, güvenlik ve karşılıklı ilişki tesis edilemez. Siyasi yönetimin nihai ve yegane amacı, barış ve düzenin sağlanmasıdır. Bütün kurumlar bu amaca bağlı olarak kurulur ve hareket ederler²². Her zaman barış ve adaletin tesisi mümkün olmaz. Herkes, kendi çıkarını daha da artırmak için bu düzeni bozar. Bu düzensizliği önlemek için kanunları ihlal edenleri cezalandırmak, şiddeti önlemek, insanların kendi çıkarlarına yönelmeyi sağlamak için bu yetkileri birilerine vermek gerekir. Siyasal itaat zorunludur, bu adaletin ölçüsüdür. Siyasi otorite, insanın çıkarıcılığı ve bencilliği sonucunda doğmuş ve bu yüzden de gereklidir. Devlet, adalet için vardır ve bunu sağlamak zorundadır. Özgürlük ve otorite devamlı bir çatışma halindedir, hiçbir zaman biri diğerini kontrol edemez²³.

Adam Smith, insanın doğasında, onun hareket ve davranışlarına yön veren üç çift itici güç/psikolojik olgu olduğunu söyler: kendini düşünme ve sempati; özgürlük arzusu ve topluma uyma ahlakı; çalışma itiyadı ve mübadele eğilimi²⁴. Smith, bu üç çift tabii eğilim ve duygunun toplum içinde birbirini etkileyerek bir denge, düzen ve ahenk meydana getirdiğini söylemektedir. Bu denge sayesinde her fert kendi arzu ve menfaatleri peşinde koşarken aynı zamanda başkalarının da iyiliğine yol açan sonuçlar yaratmaktadır. Smith, bütün insanların eylemlerine konan sınırlamalardan gücendiklerine, düşünsel olarak bu duyguyu paylaştıklarına, sonuç olarak bütün insanların genelde doğal bir özgürlük hakkına, özeldense ekonomik özgürlük hakkına sahip olduklarına inanır. Bu yüzden, hemen beliren moral duygular, doğal özgürlüğü tesis etmeye ve onu herhangi bir yararlılık düşüncesinden önde tutmaya meyleder. Smith, özgürlük hakkına çok önem verir, bu yüzden sistem “doğal özgürlük sistemi” veya “doğal süreç” olarak adlandırır. Smith’de çok geniş bir haklar anlayışı vardır. Hakları doğal haklar ve kazanılmış haklar olarak ikiye ayırır. Smith, insanın insan olarak bir ailenin, bir toplumun, bir devletin üyesi olarak zarara uğratılabileceğini söyler. Birey, insan olarak vücutça ve özgürlük açısından kısıtlanabilir. Kişiliğine, üzüne zarar verilip aşağılanabilir. Mülküne ve malına zarar verilebilir²⁵. Smith’e göre; ulusların zenginliğini, toplumların refahını sağlayan şey işbölümüdür. İşbölümü, takas, mal kazanma güdüsü ile yavaş yavaş gelişir ve zorunlu olarak doğar. Herkes mübadele etmek zorunda kalır ve ticaret toplumu doğar. Ticaret toplumunun üyeleri ticaret faaliyetlerini hayırseverlik duygularıyla yapmazlar. Herkes egoistliğinden, kendi iyiliğini düşündüğünden, zengin olmak istediğinden yapar. İşte sistem herkesin bencilliğinin herkesin çıkarı doğrultusunda geliştiği ve toplumsal çıkarı doğurduğu sistemdir²⁶. İnsanlar kişisel çıkar arayışlarıyla, fayda

²¹ Adnan Güriz, *Teorik Açıldan...*, s. 200-202.

²² David Hume, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, M.E.B. Yayınları, Ankara, 1984, s. 36-37.

²³ David Hume, *İnsan Zihni Üzerine...*, s. 54-55.

²⁴ Mehmet Selik, *İktisadi Doktrinler Tarihi*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1988, ss.176-177.

²⁵ T. D. Campbell, *Adam Smith and Natural Liberty*, Political Studies V, 1977, s. 526.

²⁶ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, Çev: Ayşe Yunus - Mehmet Bakırcı, Alan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 28.

maksimizasyonu güdülerıyla hareket ederler, ama ortaya herkesin yararına olacak bir sonuç çıkar. Zenginlik artar, genel refah düzeyi yükselir. Sanki bir “görünmez el (invisible hand)” kişisel çıkar arayışına dayanan bireysel faaliyetleri öylesine yönlendirir ki bundan daha iyisi olamaz. Smith, sık sık işlerin doğal akışından bahseder. Her birey kendisi için en iyi olanı yapmaya çalışır, sonuçta herkes için, toplum için en iyi olan ortaya çıkar. Mübadele eğilimi, iş bölümü, kişisel çıkar arayışı, bireysel refah ve toplumsal refah arasında iç içe geçmiş ilkelere vardır. Toplumsal hayat bu ilişkilerden oluşan bir yumaktır. Bunun adı “doğal sistem” veya “doğal özgürlük sistemi”dir. Smith’in hedefi bu sistemdir. Siyasal açıdan özgürlükçü toplum modeli, iktisadi açıdan serbest piyasa sistemi kendisinin verdiği adla “büyük toplum/great society”dir. Doğal özgürlük; açık ve basit işleyen bu sistem bireyler ve toplumlar için en iyi sistemdir. En büyük refah düzeyi bu sistemle yakalanır. Önce barış, ılımlı bir vergi sistemi ve iyi işleyen bir adalet mekanizması gerekir. Bunların dışındaki her şey işleyen tabii mecrada kendiliğinden ortaya çıkar. Bu doğal düzenin akışını bozmaya çalışmak zulüm ve baskıyı doğurur. Bu doğal düzenin akışını bozacak zulmü ve baskıyı yapabilecek tek güç vardır, o da; “siyasi otorite” yani devlettir. O halde doğal sürece en büyük tehdidi oluşturan devlet sınırsız bir güce sahip kılınmamalı, fonksiyonları sınırlanmalıdır. Politik otorite, şu üç görev dışında görev üstlenmemelidir: toplumu iç ve dış tehlikelerden korumak, polis ve ordu görevini yapmak; bireyleri birbirlerine karşı yapacakları haksızlıklara karşı korumak, adaleti sağlamak; bazı özel işleri yapmak; eğitim, bayındırlık, yeni pazarlar yaratmak. Bu görevleri yapmayı üstlenen devlete, bireyler otoriteden dolayı değil kendi çıkarları için itaat ederler²⁷.

Bentham için, insanı insan yapan değer; mutluluk aramadır. O’na göre; “en büyük sayının en büyük mutluluğu” ilkesi, insan, toplum ve siyaset alanında egemen olmalıdır. Toplumsal felsefenin tek rasyonel klavuzu bu ilkedir²⁸. Kişiyi toplumun, toplumu da kişinin mutluluğundan ayrı düşünemeyiz. En iyi yönetim de, ancak toplum ve bireye en fazla mutluluğu sağlayan yönetimdir. Bentham, bireysel faydacılık olan Hedonizm ile toplumsal faydacılığı birleştirmiştir. “Doğa insanlığı mutlak kudret sahibi iki efendinin hükmü ve yönetimi altına koymuştur; elem ve haz. Ne yapmamız gerektiğini yalnız bunlar gösterirler, ne yapacağımızı yalnız bunlar tayin ederler. Bunlar bir yandan sebep ve sonuç zinciri diğer yandan yanlış ve doğrunun ölçüsüdür. Bizi düşüncelerimizde, yaptıklarımızda yöneten bunlardır. Fayda ilkesi bu tabiliği tanıy ve kabul eder; onun amacı aklın ve kanunun yolundan giderek en büyük mutluluğu yaratmak olan sistemin temeli bilir”. Sadece bireyin değil toplumun ve devletin faydası kendini oluşturan üyelerinin faydalarının toplamıdır. Toplumun mutluluğunu artırıcı etkisi, azaltıcı etkisinden büyük olduğu zaman bir davranış ve hareket fayda ilkesine uygundur. Devletin yaptığı faaliyetlere de bu anlamda faydalı ya

²⁷ Paul Gemahling, *Büyük Ekonomistler*, Çev: Zühtü Uray, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, s. 130-132.

²⁸ George Sabine, *Yakın Çağ Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev: Özer Ozankaya, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, s. 64-65.

da zararlı diyebiliriz. Devletin amacı, bireye fayda yaratmak ve bireye hizmet etmektir. Devlet, her şeye müdahale etmekten kaçınmalı çünkü bu müdahale toplumsal mutluluğu bozar²⁹. Bireyler faydalarını maksimize etmek için özgür olmak zorundadır. Devlet bu özgürlüğü sağlayamıyorsa, mutluluk ve fayda oluşmaz³⁰.

Mill ise; insanın doğasını belirleyen hazları miktara göre değil, niteliklerine göre sınıflandırır. Mill'e göre; haz ve mutluluk arzuya şayan biricik gayedir. Bunları sağlayan her araçta arzuya şayandır. Sadece hazların niceliğine bakmak saçmalık olur, aynı zamanda hazların değerini ölçen nitelik de önemlidir. İnsanlar, hem nitelik, hem nicelik açısından alabildiğine yüksek bir hayat yaşamalıdır. İnsan hareketlerinin amacı olan haz, zorunlu olarak ahlakın ve toplumun da amacıdır³¹. Mill, özgürlüğü de fayda teorisinin zemininde açıklar ve özgürlüğü düşünme, araştırma, konuşma, ahlaki yargı ve eylem özgürlükleri şeklinde dile getirir ve bunların olmadığı toplumların asla özgür toplum olamayacağını savunur³². Bencil insan varsayımının yerine toplumun menfaatine uygun davranan insan tipini yerleştirir. Mülkiyeti de, faydası dolayısıyla muhafaza edilmesi gereken bir kurum olarak görür. Mülkiyet, insanın refaha ulaşması için gereklidir. Devlet ortaya çıkabilecek adaletsizlikleri ortadan kaldırmalıdır. Adaletsizliğin olmaması için toplumun birey davranışına eğer toplumu etkilemiyorsa müdahale etmemesi gerekir. Devletin yaptığı işler toplum refahını arttırıyorsa, zenginleştiriyorsa iyi kabul edilmelidir. En iyi yönetim biçimi egemenliğin, denetim erkinin tüm toplumun, her yurttaşın kullanacağı, hükümetin toplumca yönetildiği bir sistemdir. En iyi yönetim en yararlı yönetimdir. Devlet özgürlükçü bir devlet olmalıdır. Devletin özgürlükçülüğünden çok daha önemlisi, toplumun özgürlükçü olmasıdır³³.

Spencer için, her şeyde tek amaç ve esas bireydir. İnsanın doğal güdüsü kişisel tatmin ve kendini gerçekleştirme mücadelesidir. Bireysel insan yaratıcıdır. İnsanlığa hizmet eden birçok buluş ve gelişmeler bireysel tatmin peşinde koşan insanların eseridir. Sosyal faaliyetler de kişisel tatmin arayışında olan insanların arzularının toplamıdır. Bireysel ve gönüllü ortak faaliyetlerin ürünü olan sosyal hayatın bu zenginliğini ve olumluluğunu muhafaza etmek için devlet, sosyal hayata müdahale etmekten kaçınmalıdır. Devletin temel görevi doğal hakları korumaktır: hayatı sürdürme hakkı; mülkiyet; özgürlüğüne yaşama hakkı. Toplumun kurulmasında en büyük rolü işbölümü ve işbirliği alır. İşbirliği bireylerin kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerle olur. Sosyal hayatın işleyişi sözleşmeler yoluyla gelişir. Devlet bu sözleşmelere müdahale edemez, sadece sözleşmelerden doğan ihlalleri cezalandırır³⁴. Spencer'a göre devlet bir sigorta şirketidir. Şirkete ortak olan bireyler özgürlüklerinin bir kısmını feda ederek hepsini kaybetmekten kurtulmakta, kendini sigortalamak-

²⁹ Mehmet Selik, *İktisadi Doktrinler Tarihi*, s. 244-248.

³⁰ Adnan Güriz, *Faydacı Teori*, A.Ü.Hukuk F.Yayınları, Ankara, 1963, s. 75-80.

³¹ John Stuart Mill, *Faydacılık*, Çev: Nazmi Coşkunlar, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1986, s. 13-16.

³² George Sabine, *Yakın Çağ...*, s. 97.

³³ George Sabine, *Yakın Çağ...*, s. 102-103.

³⁴ Herbert Spencer, *The Man Versus The State*, The Beacon Press, Boston, 1950, s. 113-115.

tadır. Devlet, bir kişiyi diğerleri zararına kalkışırsa anlaşmayı bozmuş olur. Devlet ahlakının temeli, adalet olmalıdır. Adalet, bireylerin haklarını ihlalden kaçınma görevidir. Toplumda oluşan kendiliğinden bir düzen vardır, bu düzen “doğal düzen”dir. Bu düzende herkes istediğini konuşur, satar ve alır bu bir serbest piyasadır. Herkes bu durumda gücü nispetinde kendini geliştirmeye muktedir olur³⁵. Toplum idari, dini, ticari, bütün kurumların iç içe geçtiği karşılıklı bağımlı olduğu doğal bir yapıdır, organik bir yapıdır. Başka bir ifadeyle, kendi dışında bir varlık tarafından nasıl olacağına ve ne zaman olacağına karar verilip ona göre yaratılan bir varlık değildir. Doğal düzen, asla istenildiği gibi şekillenmez. Devlet, bu düzene asla müdahale etmemelidir. Devlet müdahalesi bir kere başlarsa, kendi kendini besleyen, büyüten bir sürece girer ve devlet müdahalesi zamanla bireyleri devletin kölesi yapar. Bu yüzden insanların özgürlüklerine yönelik en büyük tehdit devlettir³⁶.

Kant’a göre insan, kendi başına bir son, bir amaçtır, asla bir araç olarak ele alınmaz, toplumsal veya siyasal olguların, ideallerin aracına indirgenemez. İnsan, akıl sahibi olan yegane varlık olduğu için, diğer varlıklardan, hatta kendi türü içerisindeki insanlardan farklılaşmaktadır. O’na göre; “insan, şu veya bu istek/amaç için kullanılacak bir araç değil, insan salt amaç olarak vardır...ve her şeye karşı da amaç olarak görülmelidir”³⁷. Bireyi sınırlandıracak, büyük bir amacın aracı yapacak her şey aslında onu köleleştirmenin ve insanlıktan hayvanlığa/araçlılığa/akılsızlığa düşürmenin yöntemidir.

Hegel felsefesinde ise Kant’ın salt amaçlılığının tam tersi olarak insan, evrensel aklın bir parçası ve aracı olarak algılanır. Hegel’e göre, insanın salt bir benliği ve kimliği yoktur. Ona benliğini veren, özgürlüğünün bilgisinin bilincine varmaktır. İnsanın bu bilinci artıkça özgürleşmesi de artacaktır. İnsan kendi varlığını, özgürlüğünü ve kişiliğini ancak toplum ve devlet gerçekliği içerisinde ifade edebilir. İnsanı belirleyen olgu, onun kötülüğe meyilli olmasıdır. İnsan ancak evrensel istencin ve Tinsel aklın parçası, aracı olarak kötülüklerden kurtulup özgürleşebilir. Evrensel aklın yeryüzündeki mutlak yansıması ise, devlettir. İnsan, yalnızca devlette ussal varlığa kavuşur. Devletin amacı, bireyi öznellikten kurtarıp ona devlet içinde nesnellik kazandırmaktır. İnsan, bütün insanlığına devlete borçludur; özü yalnızca oradadır. İnsan sahip olduğu bütün değere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir. Çünkü, onun tinsel gerçekliği ancak böyle biçimlenir ve devletin tüzel yaşamında yerini alır. Çünkü tek doğru, genel ve öznel istencin birliğidir. Bu da devlette ortaya çıkar. Devlet amaçtır, insanlar ve toplum onun araçlarıdır. O, insanları birbirine bağlayan kutsalıktır. Tüm özel mutlulukların, isteklerin kendisine bağlı olduğu tek ve aynı yaşamdır. O, büyük bir varlık, büyük bir erek, büyük bir içeriktir³⁸.

³⁵ Herbert Spencer, *The Man Versus...*, s. 788.

³⁶ Herbert Spencer, *The Man Versus...*, s. 40.

³⁷ Immanuel Kant, *Ahlak Metafizikinin Temellendirilmesi*, Çev: Ioanna Kuçuradi, Hacettepe Ü. Yay., Ankara, 1982, s. 45.

³⁸ G.W.F. Hegel, *Tarihte Akıl*, Çev: Önyay Sözer, Ara Yayınları, İstanbul, 1991, s. 114-116.

Marx için insan, "homo faber"dir. İnsanı doğadaki tüm canlılardan ayıran özelliği emeği, işi, çalışması ve üretmesidir. İnsan çalışarak ve üreterek hayvanlar gibi doğaya bağımlı olmaktan kurtulur ve ona hakim olarak kendi yararına kullanır. İnsan çalışarak kendi kendisini de yaratmakta, emeği ile kendi varlığını, içindeki saklı gücünü ortaya koymaktadır. İnsanı, insan yapan da, emeği, çalışması ve işidir. İnsan, doğaya karşı deterministik bağımlılığını ancak çalışarak kırabilir. Tüm siyasal ve toplumsal ilişkileri de işte insanın bu emeği ve işinde ürettiği değerlerin sahipliği/mülkiyeti üzerine kuruludur³⁹. Gücü ve iktidarın elinde bulunduranlar, insanları kendi emeklerine, emeklerinin ürünlerine ve siyasal iktidarın gücüne sahip olmasını engelleyerek kendi sömürü ve iktidar düzenini devam ettirmektedirler. Emeğine ve emeğinin ürününe yabancılaştırılmış insanlar, köleleşmişlerdir. İnsan, emeğinin bilincine varıp, onun ürünlerine sahip olma mücadelesi verdikçe özgürleşecek ve emeğine ve ürünlerine sahiplikleri arttıkça, üzerlerindeki egemenlik aracı olan devletin baskı ve sömürsünden kurtulacaklardır. Yabancılaşma ile anlatılan tüm kölelik biçimleri insanın doğa ve toplum güçleri karşısındaki zayıflığının ürünüdür. İnsanlar, kendilerini gerçekleştirdikleri ve bilgileri, bilinçleri arttığı ölçüde bu engelleri aşacaklardır. Köleliği doğuran olgu, sınıflı toplum ise ve yabancılaşma emeğin sömürülmesinden kaynaklandığına göre, onların emeklerinin ürünleriyle birleştirilmeleri, yabancılaşmanın yok olması sonucunu doğuracaktır. Ancak bu durum ilkel toplumsal ilişkilere göre yeniden örgütlenme ile değil, bilim, teknik ve endüstrinin en yüksek aşamalarını toplumsallaşmış bir üretim tarzında birleştirmekle mümkün olacaktır. Bu da ancak sosyalist devrim yoluyla gerçekleşebilir. Sonuçta; sömürü ve kölelik ortadan kalktığı da özgürlük doğacaktır. İşçi sınıfı, köleleşmeye neden olan etkenleri kaldıracak, kapitalist mülkiyete son verip kolektif mülkiyeti getirecek, emeğinin ürünü kendisinde kalacak ve böylece özgürlüğünü kazanmış olacaktır⁴⁰. Üretim ürünleri daha iyi dağıtılacak, kolektif bilinç ve paylaşım gerçekleşecek, hepsinden önemlisi özgürlük de ancak kolektif bir biçimde gerçekleşecek ve insanı kendine köleleştirmiş her türlü üretim (emek-akıl) yabancılaşması ortadan kalkacaktır⁴¹.

Tüm bu insan ve siyaset ilişkileri üzerine söylenen teorilerin özünde, insandan yola çıkarak, ama yine insana dönerek bir siyasal düzen kurma istekliliği vardır. Bu teoriler, insanın doğasını keşfetme ve bu doğaya en uygun toplumsal ve siyasal yapı kurma iddiası içerisinde pratik alanda uygulanma şansı da bulmuşlardır. İnsanı "mutlu kılma" amacı içerisinde düzenlenmiş siyaset teorilerin ve siyasal sistemlerin pratik gerçekleri ve sonuçları ayrı bir tartışma konusudur. Ama, insanın doğasının keşfedilmesi, insanı değiştirmede; toplumsal yapılanmanın derinliklerinde yatan sırımın keşfi de toplumu değiştirmeyecek⁴² ve siyasetin, mutlak kanunları, genel geçer teorileri ve insan psikolojisinin sayısal veriler ışığında "bilimsel" olarak yeniden düzenlenmesi ve insanları "mutlu kılma" iddiası da siyaseti ve iktidar ilişkilerini değiştirmeyecektir.

³⁹ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler...*, s. 285-286.

⁴⁰ Karl Marx, *1844 Felsefe Yazıları*. Çev: Murat Belge, Verso Yayınları, İstanbul, 1986, s. 110.

⁴¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Devlet ve Toplum*, Der: Rona Serozan, May Yayınları, İstanbul, 1977, s. 101.

⁴² Cemal Bali Akal, *Sivil Toplumun Tanrısı*, Afa Yayınları, İstanbul, 1990, s. 164.

B. SİYASETİN DOĞASI: ÖZGÜRLÜK-KÖLELİK ARASINDAKİ DİLEMMMA

Yukarıda aktardığımız insan, toplum ve devlet tanımlamaları ışığında çıkan en önemli sonuç; üzerine inşa edilecek insanın doğasını anlamaksızın veya belirlemeksizin bir siyasal sistem teorisinin kurgulanmadığıdır. İnsan doğasında keşfedilen, siyasete yön veren tüm özellikleri üç psikolojik güdüde/siyasal konseptte toplanabilir: insanın, diğer insanlardan *korunmak isteği*; insanın *kendini* diğer insanlarla *paylaşmak arzusu*; insanın, kendini diğer "insan"lıklara karşı ve rağmen *gerçekleştirmek tutkusu*. Bu üç boyutlu insan doğası tanımlamaları, doğal olarak bu insanlara uygun üç siyasal paradigmayı/devlet felsefesini de içinde barındırır: güç ve güvenlik; düzen ve eşitlik; hukuk ve özgürlük. Bu üç insan psikolojisinin, kendini adalet içinde var kılacağı, yaşamını sürdüreceği, siyaset rahmi ise: devlet; toplum; bireydir. Son olarak bunu sağlama iddiası içerisindeki siyasal teoriler ise: faşizm; sosyalizm ve liberalizmdir.

Siyaset teorilerini ve bu teorilerdeki insanın yerini siyasetin üç aktörü üzerinden değerlendirmek gerekir. Siyasetin üzerine oturduğu temel ayrışma; yöneten-yönetilen ayrışmasıdır. Siyaset teorileri de, siyasal alanın düzenlenmesinde siyasetin üç yapıcı olgusu, amacı ve aracı olarak ele alınabilecek birey, toplum ve devlet arasındaki çatışmalar/buluşmalar üzerinden siyasal sistem kurarlar. Teorilerinin merkezine bu üç aktörden birini oturatarak söylem geliştirirler. Liberalizm, bireyi; sosyalizm, toplumu; faşizm ise devleti salt amaç edinir. Diğerleri ya bu amaçlılığın araçları olarak dost, ya da bu amaçların önündeki engeller olarak düşman ilan edilirler. Siyasal iktidar/devlet de işte tam burada işlev görür; dostların iktidar alanını genişletmek, düşmanların iktidar alanını sınırlamak. Liberalizm; bireyin özgürlük alanını genişletirken, bireyin temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak toplum ve devlet zorunluluklarını sınırlandırır. Sosyalizm; siyaseti toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlamanın aracı görmesi ve devleti de bunu uygulayacak bir aygıt olarak ele alması nedeniyle, bu amaçları tehdit edecek bireysel özgürlükleri önleyerek bireyin toplumsal fayda içinde yok olmasını sağlar. Faşizmde ise siyaset; bireyin, toplumun ve devletin tek bir bedende (ideoloji/parti/şef) buluşmasını sağlamakla görevlendirilmiştir. Liberalizm, bireyi ve toplumu belirli bir düzen (ilkeler manzumesi) dahilinde şekillendirme misyonunun devlete verilmemesi gerektiğini savunurken, sosyalizm (geçici olarak) ve faşizm devlete bu misyonu yüklemeyen var olamaz. Sosyalizm ve faşizmi, devlete toplumu düzenleme ve şekillendirme görevini yükleyen ve herkesin devlet özneliği karşısında nesneleşmesini savunan teoriler bütünlüğü oldukları için, siyaset dışı olarak kabul etmek gerekir. Çünkü, siyaset; ister "çıkarların uzlaştırılması faaliyeti"⁴³ olarak dar anlamda; veya isterse "kimin, neyi, ne zaman, nasıl, elde ettiğini düzenleyen etkinlikler alanı", "kaynakların ve değerlerin otorite aracılığıyla dağıtım"⁴⁴ ve "iktidarı ele geçirmek, paylaşmak, etkilemek savaşı"⁴⁵ şeklinde geniş anlamlarda tanımlansın, bireyin ve toplumun önceden belirlenmiş

⁴³ Bernard Crick, *In Defence of Politics*, London: Pelican ed., 1964, s. 167.

⁴⁴ Harold D. Lasswell, *Politics; Who Gets What, When, How*, New York: Meridian Books, 1958.

⁴⁵ Maurice Duverger, *Politikaya Giriş*, Çev: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964, s. 14

amaçlılıklar ve araçlılıklar dünyası içerisinde deterministik bir var kılımı/yaratılmasını reddeder.

Siyaset, iktidar tarafından belirlenmiş ilişkiler ve kurallar dünyasının gölgesinde var olamaz. Siyaset, toplumsal ilişkileri kişisel eğilimlerin belirlediği, keyfi iktidarın yönlendirdiği, siyasal iktidarın kontrol edilemediği bir süreç değildir. Bu süreç olsa olsa despotizm olur⁴⁶. Çünkü, siyaset; olasılıklar arasında tercih yapmak, seçim yapmak, hatta her bir bireyin bizzat kendisinin bir olasılık olması/yaratabilmesi durumudur. Siyaset, taraf tutmaktır; tarafların olması ve kendi çıkarlarının gerçekleştirilmesi için ortak belirlenmiş yasalar içinde mücadele etmektir. Taraflar yoksa, siyaset de yok demektir. Tek taraflı belirlenen ilkeler, değerler, sistemler, ideolojiler kısaca tek tanımlı ve tek yönlü adalet kurgulaması siyasetin değil despotizmin göstergesidir. Aksine, siyaset; “adaletin ne olduğuna ilişkin sonsuz halk anlaşmazlığıdır”⁴⁷. Siyaset, tek tek bireylerin hayat/adalet düzenlemesi olduğu, ama bu düzenlemelerin asla devletin diğer bireyleri ve toplumu düzenlemesinin aracı kılmaması gerektiği konsensüsü üzerinde yaşar. Siyaset, farklı adalet düzen(leme)lerin (ideolojilerin) tartışıldığı bir arenadır, tek bir düzenin dayatıldığı değil. Çünkü siyasetin işlevi, bireylerin siyasal iktidar ilişkilerine katılmasıdır, siyasal iktidarın bireylerin ilişkilerine katılması değil. Devlet ve toplum amaçlanarak sürdürülen siyaset geleneğinde, devletin güvenliği, kamu yararı, siyasal istikrar, toplumsal menfaatler gibi müphem kavramlaştırmalar içerisinde bireysel tercihler/adaletler yok edilir. Oysa, birey ve bireysel tercihlerin amaçlandığı siyaset algılamasında; siyasal katılım, konsensüs, bireysel çıkarlar ve temsil olguları toplumsal rıza ve siyasal istikrarın olmazsa olmazı olan meşruiyet ilkeleri kabul edilir.

Modern siyaset, meşruiyet sorununu pratik alana indirmiştir. Dinsel, geleneksel, metafiziksel ve mitsel kökenler yerine fiziki gerçeklerin belirleyiciliğinde siyasal iktidarın meşruiyetini oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda modern siyaset, Tanrı yerine insanı, gelenek yerine kuralları, metafizik amaçlılık yerine fiziki araçlılığı, mitolojiler yerine kurumları, karizma yerine bireyi siyasal iktidarın meşruiyet kaynakları olarak ilan etmiştir. Uzun tarihsel evrimden sonra, günümüzde siyaset; halkın yönetime etkin katılımı, farklı düşüncelerin özgürce ifadesi, örgütlenmesi ve temsili, düşünce özgürlüğü, çoğunluğun yönetimi ve azınlığın haklarının korunması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve hukukun üstünlüğü şeklinde özetlenebilecek bir dizi ilkenin çerçevesini oluşturmaktadır.

Siyaset teorisinin modern dönüşümü, siyasal iktidarın meşruiyet kaynağının (niçin yönetim?) toplum sözleşmesi ile devletten ve devleti oluşturduğuna inanılan subjektif değerlerden (din, gelenek, soy, karizma) alınıp topluma veya bireye verilmesidir. Toplumun ne olduğu sorusu “siyaset” tarihinin en önemli sorusudur. Toplum sözleşmesi kuramlarında toplum iki farklı tanımlamayla, daha doğrusu iki farklı amaçla ele alınır: tek tek bireylerden oluşan (atomistik) bir heterojen yapı (Hobbes ve Locke) veya bir, bütün, tek bir homojenik

⁴⁶ Kenneth Minogue, *Siyaset ve Despotizm*, Çev: Ünal Gündoğan, Liberte Yayınları, Ankara, 2002, s. 4.

⁴⁷ Kenneth Minogue, *Siyaset ve Despotizm*, s. 102.

kütle (Rousseau). Birinci tanımda, birey için devlet, ya tüm haklarını devrettiği bir canavar/Leviathan (Hobbes) ya da tüm haklarının teminatı bir hakem (Locke) olarak karşımıza çıkar. İkinci tanımda ise toplum için devlet, genel iradenin somutlaştığı egemen güçtür (Rousseau)⁴⁸. Tanımların farklılığı elbette farklı siyaset geleneklerine ve uygulamalarına yol açmıştır, ama artık soya, dine, mülkiyete, geleneğe, kahramanlığa, şiddete, hileye dayalı yönetim anlayışı yerini toplumsal rızaya ve tek tek bireylerin tercihine dayalı bir sisteme bırakmıştır. Seçme ve seçilme hakkının genelleştirilmesi bu anlamda en önemli atılımdır. Modern siyasetin meşruiyet kaynağı ve alanı, tamamen değişerek geleneksel, dinsel, kişisel ayrıcalıkların yerine toplumu oluşturan tüm bireylerin eşitliği ve özgürlüğü üzerine kurulu bir meşruiyet anlayışı yerleşmiştir. Birey ve bireysel tercihlerin üstünlüğüne olan inanç gereği, bireyin üzerinde egemenlik olgusu olarak başka bir birey (karizma), bir kolektivite (gelenek, ulus, sınıf), bir metasosyal güç (din, mitoloji) ve hepsinden önemlisi bireyi düzenleme iddiasındaki bir hayat kurgusu (ideoloji) reddedilmiştir.

Siyaset, bir yanda toplumun ne adına, hangi ilkelere göre (niçin) yönetileceği sorusuna cevap verirken, diğer yanda kim (nasıl) tarafından bu yönetimin gerçekleştirileceğini belirler. Modern siyasetin bu sorunlara verdiği cevap; demokrasidir. Demokrasi; özgür yarışma ve seçim sistemi, iktidarın kaynaklığı konusundaki çarpışmaları, bu çarpışmalar ile doğan güç kullanımını, bu gücün hangi temel yasalar ile meşru kabul edileceğini ve toplumsal düzenin nasıl kurulacağını ve yönetileceğini, bireysel tercihler ve toplumsal temsiller ile siyasal istikrarın nasıl sürdürüleceğini belirleme sürecidir. Özetle demokrasi, sadece yönetimin/siyasetin nasıllığını (temsil) değil, daha önemli olarak niçinliğini (meşruiyet) belirleme sistemidir. Bu açıdan demokrasinin biri meşruiyet, diğeri de temsil olmak üzere birbirinden ayrılmaz iki boyutu vardır. İlki demokrasinin teorik temellerini, ikincisi ise pratik uygulamalarını anlatır.

Demokrasi, siyasal iktidarın “meşru güç kullanma tekeline”⁴⁹ sahip olma gerekliliğinin toplumsal rızaya dayanması zorunluluğu üzerinde yükselir. Aksi takdirde siyasal iktidarın zoru terörü, müdahalesi şiddeti, yasası zulmü ifade edecektir ve karşı karşıya olduğumuz şey ise meşruiyet ve temsil krizine dönüşecektir. Demokrasinin tek meşruiyet kaynaklığı toplumsal rızadır ve toplumsal rıza bir toplum içinde farklı siyasal ve ekonomik taleplerin ve çıkar birlikteliklerinin (partiler, sivil toplum kuruluşları) olduğu gerçeği üzerine kurulu uzlaşma ve konsensüs derecesidir. Bu yüzden demokrasi, bir bütün olarak algılanan toplumun ortak bir amaç içinde ortak bir hedefe götürülmesi iddiası taşıyan liderlik, karizma, geleneksel otorite, dinsel meşruiyet ve resmi ideoloji ile bağdaşmaz. Toplumsal rızanın oluşmasında tek meşruiyet ölçütü olarak bireysel aklı tercih eden demokrasi için bu aklın üstünde hiçbir “Akıl” olamaz. Demokrasi, bireyin aklını tek meşruiyet yasası, bireyin tercihini (seçimini) de tek temsil yasası olarak kabul eder. Demokrasilerde halk (bireyler), kendi-

⁴⁸ Bkz.: Ernest Barker, *The Social Contract*, Oxford: Oxford U.P. 1962.

⁴⁹ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 80.

lerinden ayrı ve bağımsız bir siyasal iktidar meşruiyetine değil, bizzat kendilerinden kaynaklı, kendilerinin tercihinin ürünü bir iktidarla yönetilirler. Son tahlilde siyasal iktidarın meşruiyeti ile toplumsal rızanın temsili aynı şeydir. Demokrasinin üstünlüğü de zaten temsil ile meşruiyetin en geniş oranda ve alanda örtüşmesidir.

Bir siyasal iktidarın meşruiyet derecesi, ona yönelmiş olan rızanın gücüne ve kabul derecesine bağlıdır. Siyaset ile despotizmin farkını belirleyen temel ölçü de budur. Siyasal iktidara itaat derecesi, meşruiyet derecesidir ki bu da toplumsal rızanın niteliğiyle, siyasal iktidarın ikna kapasitesi ile, iktidar ilişkilerinden doğan otoriteye olan güvenle ve halkın istek ve beklentilerinin otorite tarafından cevaplandırılması ile ilgilidir⁵⁰. Demokrasilerde bu sorunun cevaplandırılması, bireylerin kimlik, bütünleşme ve katılım farklılıklarının siyasal ve sosyal olarak barışçı, adil ve eşit bir şekilde yansıtılması, kurumlaşması ve temsil edilmesi ile gerçekleştirilir. Sonuçta ise temsilin doğurduğu toplumsal rıza siyasal meşruiyete/siyasete dönüşmüş olur. Siyaset; ister insanların doğalarından gelen farklılıklar, tercihler ve taraflılıklar, isterse toplumsal, sınıfsal, dinsel, geleneksel, ideolojik ilke, değer ve çıkar çatışmaları olsun, bu farklılıkların ve çatışmaların yok edilmesi üzerine değil, eşit ve özgür yarışma ortamında, farklılıkların uzlaştırılması üzerine kuruludur. Farklılıkları yok etmek üzerine kurulu tüm uğraşlar, despotizm olarak adlandırılmalıdır. Son tahlilde siyaset, sorunları yok etmek değil, çözmek sanatıdır.

İnsanın doğası üzerine yapılan tanımlamalar, aslında insanın tek boyutlu olarak, tek güdülü olarak, tek amaçlı olarak tanımlanamayacağını da göstermektedir. İnsan, tek bir dürtünün aracı olarak algılanamayacağı gibi, rasyonel veya irrasyonel bir tek belirleyici sebebin deterministik nedeni veya sonucu/ürünü olarak da ele alınamaz. İnsan; “çeşitli yoğunluk durumlarında oluşan sonuçların bileşiminden çok daha fazlasıdır”⁵¹. Bu yüzden, sonsuz sayıda insan davranış güdüsü, sonsuz sayıda insan ilişkilerinin kombinezonu olabilir. Asıl olan, siyasetin tüm insanları ortak bir üst aklın ürünü olan güdü ile tercihe zorlamaması, onların hayatını bir üstün/“iyi” doğa ile düzenlememesidir. Siyaset, insanların doğasını, doğasının iyileştirilmesini, geliştirilmesini düzenlemek üzerine değil, insan doğasının kendisini gerçekleştirmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve gelişmesini kolaylaştıran şartları yaratmak üzerine kurulmalıdır. Tek gelişme yolu da bireyin kendi özgürlüğünü sadece kendisinin belirlemesi/planlamasıdır. Diğer tüm belirleyici/düzenleyici/planlayıcı siyasetler bireyin köleliğini geliştirir⁵². Bu planlayıcı politikaların amacı, yönü ve yöntemi ne olursa olsun, nereye olursa olsun. İnsanı “mutlu kılma” adına söylenen ve uygulanan tüm siyaset kurgulamaları, insanın “mutlu olma” hakkını gasp ettiği gibi, insanı, insan yapan sonsuz tercihler arasında karar verme iradesini sınırlandırır ve sonuçta “mutluluğu arama” özgürlüğünü yok eder.

⁵⁰ David.A. Apter, *The Politics of Modernization*, Chicago: University of Chicago Press, 1965, s. 236.

⁵¹ Kenneth Minogue, *Siyaset ve Despotizm*, s. 113.

⁵² Friedrich A.von Hayek, *Kölelik Yolu*, Çev:T. Feyzioglu-Y. Arsan, Liberte Yay, Ankara, 1999, s. 296.

Siyaset; ne kadar farklı olursa olsun, insan doğasındaki sının belirlenmesi üzerinden değil, keşfedilmesi; yok edilmesi, tekleştirilmesi üzerinden değil de özgürleştirilmesi ve farklılıklara saygı duyulması üzerinden barışçı yollarla sürdürülmelidir. İnsan doğasındaki farklılıkları yok etmek, tekleştirmek ile insanı köleleştirmek, hatta öldürmek arasında hiçbir fark yoktur.

SONUÇ: OLMAK YA DA OLMAMAK

Siyasal kuramların içinde barındırdığı argümanların psikolojik boyutlarını ele almak ve insanın bu argümanlar içerisindeki yerini anlamlandırmak siyasetin tartışma alanlarındandır. Çünkü, bireyin siyasal ve toplumsal alandaki rolü, ona yüklenen anlam ve değerle yakından ilgilidir. "Zoon politikon" olarak siyasal alana doğan insan, günümüzde "homo economicus"un tüm işlevlerini yerine getirme tarihini yazmaktadır. Bu iki aktörün arasında siyaset tarihi boyunca birçok "insan" başrolü oynamıştır. Aslında, insana verilen bu rollerin temelinde, insanın doğasından yola çıkarak bir teorik düzlem belirlemekten ziyade, belirlenen siyasal sisteme uyumlulaştırılacak insan özelliklerini oluşturmak ve her kuramın kendi "siyasal insan"ını yaratmak kaygısı vardır. İnsan; kimi zaman siyasal iktidarın belirlediği bir yönetim "araç"ı; kimi zaman hiyerarşik toplumsal düzenin bir katmanının "parça"sı; kimi zaman kozmopolis bir siyasal iktidar alanının "yurttaş"ı; kimi zaman tanrının yeryüzü krallığının "kul"u; kimi zaman bir yeryüzü tanrısının "persona civitas"ı; kimi zaman dünyevi iktidar ilişkilerinin "laikus"u; kimi zaman "Evrensel Aklın" kendini gerçekleştirdiği kişisel "akıl"ı; kimi zaman mutlak, kutsal, bir ve bütün olarak ilan edilen devlete itaatle görevlendirilmiş "köle"si; kimi zaman tüm toplumsal aklın temsilcisi "genel irade"nin buyruklarına teslim olan "özel irade"si; kimi zaman işbölümü, dayanışma ve bütünleşme amacı ile kurulmuş organizmik toplumsal veya siyasal bir bedeninin homojen "hücre"lerinden birisi; kimi zaman kendisinden daha aşkın bir çıkarın veya amacın sembolü bir kolektivenin "üye"si; kimi zaman "salt amaç"; kimi zaman tarihin tek yapıcı "kahraman"ı; kimi zaman tarihin ürünü bir "materyal"; kimi zaman faydasının maksimize etmek peşinde koşan "homo economicus"; kimi zaman diğer tüm insanların mukadderatını belirleyen ve "l'etat c'est moi" diyerek devletle özdeşleşen bir "karizma"; kimi zaman tüm siyasal ve toplumsal ilişkilerin ve hukukun kaynağı "birey" olarak sahne almıştır. Aslında, insana yüklenen tüm bu roller, "siyasal insan"ın içinde bulunduğu siyasal tarihin de sebep-sonuç ilişkileridir. "Siyasal insan", amaç-araç skalasının her iki ucunu da görmüş, değer olarak mutlak amaçlılığın erdemlerine yükseldiği gibi, mutlak araçlılığın aşağılanmış "kişi"liğine de düşmüştür.

Siyaset, "siyasal insan"ın yol hikayesidir ve insanın siyasal mücadelesinde karşılaşıcağı sorunları, insan açısından araştırmaya ve yol işaretlerinin insanın dünyasında doğurduğu etkileşimleri anlamaya çalışır. İnsan; içerisinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik çevresi nedeniyle keşfedilmek yerine, belirlenmelerle de yüz yüze kalır. İnsan, kaderini yazmaya çalışan, oynayacağı rolleri düzenlemek isteyen başka insan veya kurumlarla karşılaşır. Siyaset de, burada ortaya çıkarak, insanı "siyasal insan" yapan sürecin ne olduğunu araştırır.

Siyaset; insanın, “siyasal insan” olmak mücadelesinde karşısına çıkan engelleyiciler ve destekleyicilerin onun üzerindeki etkisini inceler. Bu yüzden, her insan kadar “insan olmak” mücadelesi, “siyasal insan” hikayesi olacaktır. Doğal olarak da, her insan, kendi gerçekliğinin kültür ve davranış normları doğrultusunda hareket edeceği için birbirinden farklı “siyasal insan” davranışları ortaya çıkacaktır. Hatta bir insanın, siyasal insan olma sürecinde girdiği farklı ilişkiler ve roller gereği, davranış ve tutum değişiklikleri ortaya çıkacaktır. Çünkü, insan; bir sayı değildir ki her toplama veya çıkarmada aynı sonucu versin; veya insan bir element değildir ki, her tepkimede aynı maddeyi oluştursun. İnsan, her tecrübeye, her ilişkide yeni bir ilke ve değer öğrenerek tepkimelere girer ve farklı sonuçlara neden olabilir. Hiçbir insan ve insan ilişkisi laboratuvar ortamında yaratılamaz, incelenemez. Bu yüzden, insanı, her iki hidrojen gördüğünde suyu oluşturan oksijen gibi değerlendirmemek gerekir. Siyaset ve siyasal ilişkiler, bireyin siyasal değişim ve gelişim skalasıdır ki, siyaset bu argüman üzerine kuruludur. Siyaset, bireylerin edindikleri bilgi, tecrübe, statü, rol, etkileme, etkilenme, kültür edinme, çatışma ve uyuma gibi ilişkiler ağı içinde değişebileceği ve toplumun da bu değişiklik aracılığıyla dönüşebileceği karşılıklı etkileşim sürecinin dinamiklerini ele almaktadır. Bu yönüyle, siyaset; mutlak, genel ve evrensel kanunlar koyan; sebep-sonuç ilişkileri yaratan; bireysel, toplumsal ve siyasal deterministik ilkeler geliştiren; Ahmet'in röntgenini çekip Ahmet'lere teşhis koyan bir “bilim” olarak ele almak yerine, insanın psikolojik önceliklerinden kaynaklanan davranışların siyasetteki etki alanını ve siyasetin de insan davranışlarına etkilediği ilişkiler dünyasının ip uçlarını bulmaya çalışan bir araştırma yöntemi olarak ele almak gerekir.

İnsan; varlığını korumak, güvenlik içinde yaşamak, kendisini gerçekleştirmek, yaşam şartlarını iyileştirmek, duygu dünyasını tatmin etmek, iktidar arzusuna ulaşmak, özgürlüklerini kullanmak amacıyla içine doğduğu çevrenin gerçeklerini etkilemek ve değiştirmek ister. Çevre de, bireyin bu amaçlarına ulaşması için ya ona hizmet eder, ya da kendi belirlediği hayat standartlarını ve kültürünü dayatarak, ona engel olur. İnsanın ilk amacı, kendisinin günlük yaşam alanlarını belirleyen ve diğer kişilerle ilişkisini düzenleyen karar alım ve uygulamaları alanlarına katılmak ve onları etkilemektir. Her insanın birbirinden ayrı “gerçekliği” vardır. Ama bu gerçekliğin ortak bir yönelimi söz konusudur: kendini gerçekleştirmek ve toplum ve siyaset içindeki yerini ve değerini keşfetmek.

İnsanın, “siyasal insan” olma mücadelesi bir süreçtir. İnsanın doğası, çıkarları, davranış kalıpları, değer yargıları, hayat ilkeleri bir kez kurulmaz, ilk ve son kez de kurulmaz. Kurulu bir ilkesellikten yola çıkarak da insanın toplumsal ve siyasal mukadderatı belirlenemez. Çünkü, insan, asla durağan olarak varlığını korumaz, devamlı olarak yeniden var olma mücadelesi verir ve kendini her “yeni” karşısında “yine”den yaratır. Süreklilik içinde olan da budur zaten. Siyaset de, birey-toplum-siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin üzerine bina edildiği ilkeleri, kanunları, değerleri belirlemekten ziyade, olan ile olması gereken arasındaki ince çizgilerin ipuçlarını verir. Siyasetin, üzerine oturduğu o hassas çizgi (kıldan ince, kılıktan keskin) ise, insanın asla belirlenmiş tek bir psikolojik dünyasının olmadığıdır. Her

bir insan kadar psikolojik güdünün, her bir insan kadar siyasetin olabileceği gerçeği, siyasetin en önemli ilkesidir. Bu yüzden, tarih boyunca siyaset teorisyenleri ile siyasetçiler arasındaki teori-pratik açmazı sürüp gitmektedir. Siyasetin teorisi, gerçek hayatta, kitapta durduğu gibi durmamaktadır. Çünkü, her siyasal ilke veya teori, karşı karşıya geldiği her bir insan psikolojisi içinde dönüşerek başkalaşır. Pratikte kullanılan; siyasette %99 ile %1 in birbirine eşit olduğu teorisi bu açıdan anlamlıdır. Veya Machiavelli'nin, modern siyasetin babası kabul edilmesinin nedeni de budur.

Siyaset, tek taraflı bir belirleyicinin bireyi ve toplumu şekillendirmesi üzerine kurulmaz. Siyasal iktidarın, bireysel ve toplumsal alana müdahil olması ile siyasetin en temel ilkesi olan, mücadele, muhalefet, dialog, çatışma gibi süreçler yok olur. Siyaseti, siyaset yapan şey iktidarın varlığı değil, tam tersine muhalefetin varlığıdır. Bu yüzden, siyasal monolog üzerine işleyen etkileşim sistemleri siyaset değil olsa olsa despotizm olur. Siyaset, iktidar tarafından belirlenmiş ilişkiler ve kurallar dünyasının gölgesinde var olamaz. Siyaset, toplumsal ilişkileri kişisel eğilimlerin belirlediği, keyfi iktidarın yönlendirdiği, siyasal iktidarın kontrol edilemediği bir süreç değildir. Çünkü, siyaset; olasılıklar arasında tercih yapmak, seçim yapmak, hatta her bir bireyin bizzat kendisinin bir olasılık olması/yaratabilmesi durumudur. Siyaset, taraf tutmaktır; tarafların olması ve kendi çıkarlarının gerçekleştirilmesi için ortak belirlenmiş yasalar içinde mücadele etmektir. Farklılıklar yoksa taraflar, taraflar yoksa siyaset de yok demektir. Tek taraflı belirlenen ilkeler, değerler, sistemler, ideolojiler kısaca tek tanımlı ve tek yönlü adalet kurgulaması siyasetin değil despotizmin göstergesidir. Siyaset, tek tek bireylerin hayat/adalet düzenlemesi olduğu, ama bu düzenlemelerin, asla diğer bireyleri ve toplumu düzenlemesinin aracı kılınmaması gerektiği konsensüsü üzerinde yasar. Siyaset, farklı ve sonsuz sayıda adalet düzen(leme)lerinin tartışıldığı bir arenadır, tek bir düzenin dayatıldığı değil.

Siyaset, varlığını ve sürekliliğini, insanların farklı psikolojik gerçeklerinden almaktadır. Bu, her insana özgü ilişkiler ve kanunlar belirlenmesine değil, tam tersine, herkesin özgür ve eşit, genel, kişiselliklerden uzak haklara sahip olması ile mümkündür. Siyasetin konsensüs yaratıcı bu genel ilkeleri, sürekliliğini, farklı gerçekliklere uygun, ortak hak ve özgürlüklerin meşruiyet gücünden almalıdır. Siyaset, bireysel tercih ve özgürlük inancının sürekliliğine dayanmalıdır ve siyasal iradeye ve iktidar ilişkilerine aktif katılım ve değer gücü veren toplumsal rızadan başka bir şeyden "güç" almamalıdır. Siyasetin, bireysel tercihleri kendisiyle örtüştürmesi ve siyasal kültürün üzerine oturduğu farklılıkları ve insanların psikolojik güdülerinin çatışmasını yok etmeye çalışması despotizmin doğması demektir. Örneğin: insanın korku doğası üzerine kurulu bir siyasal düzen; güvenlik kaygısı, güç gösterisi ve teyakkuz sendromu içerisinde insanın özgürlük doğasını yok eder; kendini topluma adanmak doğası üzerine kurulu bir siyaset; kamu yararı, toplumsal menfaatler, ulusal çıkar müphemlikleri arasında insanın kendini gerçekleştirme doğasına hayat hakkı tanımaz.

Unutulmamalıdır ki; daha önce belirttiğimiz gibi, insanın doğasının keşfedilmesi, insanı değiştirmede; toplumsal yapılanmanın derinliklerinde yatan sırrın keşfi de toplumu

değiştirmede ve siyasetin, mutlak kanunları, genel geçer teorileri ve insan psikolojisinin sayısal veriler ışığında "bilimsel" olarak yeniden düzenlenmesi de siyaseti ve iktidar ilişkilerini değiştirmeyecektir. Siyaset, insanların doğasını, doğasının iyileştirilmesini, geliştirilmesini düzenlemek üzerine değil, insan doğasının kendisini gerçekleştirmesinin önündeki engelleri kaldırmak ve gelişmesini kolaylaştıran şartları yaratmak üzerine kurulmalıdır. Tek siyaset yolu da, insanın kendi doğasını ve doğasından kaynaklanan özgürlüklerine sadece kendisinin belirlemesi ve düzenlemesidir. Diğer tüm belirleyici ve düzenleyici siyasetler insanın köleliğini geliştirir. Bu yüzden, "siyasal insan" olmak süreci, bir ucunda özgürlük, diğer ucunda da kölelik olan bir yoldur. Bu yolda insan iki tercihle yüz yüzedir: olmak ya da olmamak.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. Ali, *Eski Yunanda Siyaset Felsefesi*, V/Teori Yayınları, Ankara, 1989.
- Akal, Cemal Bali, *Sivil Toplumun Tanrısı*, Afa Yayınları, İstanbul, 1990.
- Apter, David.A., *The Politics of Modernization*, Chicago: University of Chicago Press, 1965.
- Barker, Ernest, *The Social Contract*, Oxford: Oxford U.P. 1962.
- Bodin, Jean, "Devlet Üstüne Altı Kitap'tan Seçme Parçalar", Çev: M. Tunçay, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi*, Seçilmiş Yazılar II, Yeni Çağ, Der: Mete Tunçay, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1969.
- Campbell, T. D., *Adam Smith and Natural Liberty*, Political Studies V, 1977.
- Crick, Bernard, *In Defence of Politics*, London: Pelican ed., 1964.
- Duverger, Maurice, *Politikaya Giriş*, Çev: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964.
- Ebenstien, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev: İsmet Özel, Şule Y., İstanbul, 1996.
- Gemahling, Paul, *Büyük Ekonomistler*, Çev: Zühtü Uray, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul, 1987.
- Güriz, Adnan, *Faydacı Teori*, A.Ü.Hukuk F.Yayınları, Ankara, 1963.
- Güriz, Adnan, *Teorik Açından Mülkiyet Sorunu*, A.Ü.Hukuk F. Yayınları, Ankara, 1969.
- Hayek, Friedrich A.von, *Kölelik Yolu*, Çev:T. Feyzioğlu-Y. Arsan, Liberte Yay, Ankara, 1999.
- Hegel, G.W.F., *Tarihte Akıl*, Çev: Önay Sözer, Ara Yayınları, İstanbul, 1991.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Hume, David, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, M.E.B.Yayınları, Ankara, 1984.
- Kant, Immanuel, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Çev: I. Kuçuradi, Hacettepe Ü. Yay., Ankara, 1982.
- Lasswell, Harold D., *Politics; Who Gets What, When, How*, New York: Meridian Books, 1958.

- Locke, John, "Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'den Seçme Parçalar", Çev: M. Tunçay, *Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi*, Seçilmiş Yazılar II, Yeni Çağ, Der: M. Tunçay, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1969.
- Machiavelli, Niccolò, *Prens*, Çev: Nazım Gönenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Marx, Karl -Friedrich Engels, *Devlet ve Toplum*, Der: Rona Serozan, May Yayınları, İstanbul, 1977.
- Marx, Karl, *1844 Felsefe Yazıları*, Çev: Murat Belge, Verso Yayınları, İstanbul, 1986.
- Mill, John Stuart, *Faydacılık*, Çev: Nazmi Coşkunlar, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1986.
- Minogue, Kenneth, *Siyaset ve Despotizm*, Çev: Ünal Gündoğan, Liberte Yayınları, Ankara, 2002.
- Platon, *Devlet*, Çev: Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Russel, Bertrand, *Batı Felsefe Tarihi 3*, Say Yayınları, İstanbul, 2002.
- Sabine, George, *Yakın Çağ Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev: Özer Ozankaya, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.
- Selik, Mehmet, *İktisadi Doktrinler Tarihi*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1988.
- Smith, Adam, *Ulusların Zenginliği*, Çev: Ayşe Yunus - Mehmet Bakırcı, Alan Yayınları, İstanbul, 1985.
- Spencer, Herbert, *The Man Versus The State*, The Beacon Press, Boston, 1950.
- Sunar, İlkay, *Düşün ve Toplum*, Birey ve Toplum Yayınları, İstanbul, 1986.
- Şenel, Alaattin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Abstract: *The Man and Politics: The Travel-Story of Political Man*

This study attempts to bring a new approach in clarifying relationship between the human nature and politics. This study examines ideological and philosophical origins of human nature and that of politics. Naturally, it deals with the philosophical circumstances which established political arguments as an ethical, ideological, social relation and a political system. I shall compare the theories of politic roads to freedom and serfdom setting out the human nature. I shall also go on comparing these theories deeper in political, historical, traditional and philosophical roots from the point of view of aforementioned political legitimacy theories.